

Paul Felix Lazarsfeld - klasik sociologického výzkumu

HYNEK JEŘÁBEK*

Institut sociologických studií FSV UK, Praha

Paul Felix Lazarsfeld - A Classic of Sociological Research

Abstract: The main aim of the paper is to outline Paul Lazarsfeld's work and methodology. Paul Felix Lazarsfeld is one of the leading figures in the research methodology from the thirties through to the sixties. His contributions, ideas, investigations, books and other activities in the years in Austria and, after his emigration, in the United States. The paper presents the product of lifelong work: a model of survey research which he developed, instructed and disseminated in many universities throughout USA and Europe.

Sociologický časopis, 1994, Vol. 30 (No. 1: 57-71)

1. Úvod

Česká sociologie dnes hledá praktické uplatnění, zařazuje se do světového kontextu, dohání zameškaná témata, seznamuje se s nejnovějšími trendy, ale také navazuje na klasické tradice světové sociologie. K základnímu odkazu světové sociologie bezesporu patří Paul Felix Lazarsfeld, sociolog a metodolog, který se řadí k průkopníkům empirického sociologického výzkumu a zakladatelům jednoho z jeho modelů.

Proč je aktuální psát dnes o Paulu Felixu Lazarsfeldovi? Čím byl Lazarsfeld výjimečný? I když od jeho smrti uplynulo teprve necelých dvacet let, představuje historii empirického sociologického výzkumu. Na jeho osudu je možno sledovat vývoj sociologického výzkumu od třicátých let v Evropě a v USA až do nedávné minulosti.

Jméno Paula Felixe Lazarsfelda je spojováno s mnoha oblastmi sociologie. Je znám především jako metodolog, skvělý výzkumník. Byl ředitelem čtyř výzkumných center: ve Vídni, na univerzitě v Newarku v New Jersey, Střediska pro výzkum rozhlasu při Princetonské univerzitě a Střediska pro aplikovaný sociologický výzkum na Kolumbijské univerzitě v New Yorku. V roce 1950 se stal předsedou Americké asociace pro výzkum veřejného mínění a v roce 1962 prezidentem Americké sociologické asociace. Byl spoluzakladatelem matematické sociologie, dichotomické algebry a tvůrcem latentní strukturní analýzy. Zavedl do empirického výzkumu panelové šetření. Je znám jako spoluvůdce motivačního výzkumu, založil výzkum masové komunikace, změnil výzkumy volebního chování otázkami po způsobech jeho formování, vytvořil model ovlivňování veřejného mínění prostřednictvím jeho vůdců. Svě spolupracovníky inspiroval k výzkumům, které se staly klasickými. Po celý život působil jako výjimečný, provokující, náročný učitel sociologického výzkumu. Vychoval od roku 1925, kdy s výzkumem ve Vídni začal, až do své smrti v New Yorku v roce 1976 několik generací sociologických výzkumníků. Mnozí z nich založili výzkumné ústavy po jeho vzoru. Byl také historikem sociologie. Inicioval a spoluuskutečňoval projekt výzkumu dějin

*) Veškerou korespondenci posílejte na adresu: PhDr. Hynek Jeřábek, CSc., Institut sociologických studií FSV UK, Celetná 20, 116 36 Praha 1, tel.: (02) 24 49 14 96, fax: (02) 24 22 79 50, E-mail: hynek.jerabek@ruk.cuni.cz.

empirického sociologického výzkumu. A můžeme říci, že uvedl v život, prosadil, institucionalizoval jedno z nejsilnějších paradigmat sociologie: sociologii jako sociologický výzkum, tedy teoreticko-empirické pojetí sociologie jako vědy založené na kumulativní výstavbě teorie specifickými prostředky sociologické metodologie a empirického sociologického zkoumání.

Lazarsfeld bývá spojován s neopozitivistickou orientací sociologie. Jistěže byl ovlivněn atmosférou Vídně, kde vyrůstal a působil až do počátku třicátých let. Vídeňský kruh přírodovědců, filozofů a dalších představitelů pozitivistického myšlení mu nemohl být neznámou skutečností. Jistě četl a také promýšlel spisy významných autorů tohoto proudu. Přesvědčení o správnosti zvoleného epistemologického přístupu spoléhajícího na odhalování pravidelností, na hromadné jevy, na zákony pravděpodobnosti při vysvětlování společenských skutečností však čerpal hlouběji v dějinách vědy. V obecném povědomí sociologické veřejnosti dosud převažující obraz Paula Felixe Lazarsfelda jen jako představitele „abstraktního empiricismu“ [Mills 1969] se v konfrontaci s celým jeho dílem ukazuje jako příliš zjednodušující. Předkládaná studie se mimo jiné pokouší přispět k narušení tohoto jednostranného pohledu na jednoho z předních tvůrců moderní výzkumné sociologie.

2. Počátky - Vídeň

Paul Felix Lazarsfeld se narodil ve Vídni 13. února 1901. Zde působil až do svého odchodu do USA, tedy do roku 1933. Narodil se v rodině právníka angažovaného pro socialistické hnutí. Jeho matka Sofie byla psycholožkou. Mládí prožil v prostředí hudebního, kulturního i politického života, jehož byla domácnost Lazarsfeldů na počátku století plná. Za první světové války byl dům Lazarsfeldových centrem socialistů, mezi nimiž zejména fyzik a matematik Alfred Adler zaujal mladého Lazarsfelda a ovlivnil jeho zájem o matematiku. David L. Sills v životopise [Sills 1979b: 411] charakterizuje socialismus jako rodinné, sociální, intelektuální a politické prostředí, v němž vyrůstal mladý Lazarsfeld. Sám Lazarsfeld byl v letech bezprostředně následujících po první světové válce aktivní jako vůdce studentské organizace socialistů. Přestože tuto svou zkušenost mládí považoval za důležitou, v politické aktivitě po svém odchodu do Spojených států nepokračoval.

V roce 1925 promoval Lazarsfeld na univerzitě ve Vídni doktorátem z aplikované matematiky. Jeho doktorská práce o nerovnostech pohybu Merkura v gravitačním poli Slunce v níž aplikoval Einsteinovu teorii relativity, předznamenala Lazarsfeldův pohled na vědu. Jako by jeho kroky byly prodloužením myšlenek Jana Keplera, který odhalil zákony o pohybu nebeských těles z rozsáhlých pozorování Tychona Brahe, a Alberta Eisteina, tvůrce teorie relativity, na zkoumání společenského světa. V době, kdy je Lazarsfeldovi 29 let a kdy má již za sebou první úspěšné výzkumnické kroky, vyslovuje A. Einstein v přednášce věnované odkazu Jana Keplera slova, která bychom mohli považovat za krédo společné všem třem zmíněným vědcům, přesvědčení, které sdílel i Paul F. Lazarsfeld: „... poznání nemůže rozkvést z holé empirie. Takový rozkvět je možný pouze ze srovnání toho, co je vymyšleno, s tím, co je pozorováno.“ [Einstein 1930] Ve všech Lazarsfeldových pracích najdeme odraz přesvědčení, že naším vodítkem při poznávání společenského světa musí být neustálá přítomnost teoretické i empirické složky zkoumání.

Ve dvacátých letech se ve Vídni sociologie nepřednášela. Lazarsfeld se stal matematikem a velmi záhy také aplikovaným psychologem. Za psychologa sám sebe

považoval ještě v prvních letech svého působení ve Spojených státech. Jeho učiteli byli Karl a Charlotte Bühlerovi, kteří byli pozváni na vídeňskou univerzitu z Německa v roce 1922. Lazarsfeld studoval u Karla Bühlera psychologickou teorii a pracoval v Bühlerově Psychologickém ústavu jako asistent Charlotty Bühlerové ve výzkumech v oblasti vývojové psychologie. Jeho první zveřejněná práce *Jugend und Beruf* (Mládež a povolání)¹ dokládá jeho počáteční výzkumné kroky. Seznamuje se tedy s teoretickým podložením a k obohacování vývojové psychologické teorie zaměřeným empirickým výzkumem.

V roce 1925 Lazarsfeld zakládá se souhlasem Bühlerových pobočku Psychologického ústavu orientovanou na aplikaci psychologie při zkoumání sociálních a ekonomických problémů - svůj první výzkumný ústav: *Wirtschaftspsychologische Forschungsstelle* (Výzkumné středisko pro hospodářskou psychologii). Lazarsfeld se stal výkonným ředitelem. Vědeckou radu se podařilo sestavit z předních osobností města, průmyslu a akademické obce. Předsedou vědecké rady se stal Karl Bühler, ředitel Vídeňského psychologického ústavu. Výzkumné středisko provádělo pod Lazarsfeldovým vedením především malé výzkumné projekty pro obchodní a průmyslové kruhy z oblasti výzkumu trhu. V pracích tohoto období, od vzniku výzkumné instituce v roce 1925 až do jejího pozvolného konce po roce 1933, nalezneme² průzkumy nejrozličnějšího sortimentu průmyslového zboží od mléka, až k elektrickým spotřebičům a provozovněm služeb. Zvláštním okruhem zakázek byl výzkum návštěvníků kina - dětí, mládeže, ale i matek těchto mladých návštěvníků. Lazarsfeld a jeho spolupracovníci zkoumají také posluchače rozhlasu. Tato aktivita, její zvláštní zaměření i mnohostrannost a šíře výzkumného záberu, znamenaly pro Lazarsfelda získání kvalifikace, který mu po letech v USA napomohl k získání vůdčího postavení v empirické výzkumné práci na značně velkém výzkumném projektu „Princeton Radio Project“.

Lazarsfeldova výzkumná skupina se však rozhodla také pro jiný druh výzkumné aktivity. Lazarsfeld spolu s Hansem Zeiselem a Marií Jahodovou, která byla jeho první manželkou,³ zkoumal působení nezaměstnanosti na rodiny propuštěných dělníků.

Původní záměr zkoumat volný čas dělníků a přispět k prosazení kratšího pracovního dne změnil Lazarsfeld na doporučení rodinného přítele, historika a předsedy sociálně demokratické strany Rakouska, Otto Bauera, na projekt výzkumu nevelké vesnice postižené masovou nezaměstnaností. [Sills 1979b: 412]. Předmětem rozsáhlého sociografického výzkumu se stala malá průmyslová obec Marienthal v blízkosti Vídně. Práce se inspiroje Lyndových *Middletownem*. Zkoumá nejrozličnější stránky života komunity - obce plné nezaměstnaných. V Marienthalu je patrné využití pojmů „sociální disorganizace“ a „sociální desorganizace“, které zdůvodnil a popsal William I. Thomas v *Polském sedláckovi* i konceptu „postojů“, které rozvíjel v témže díle i ve svých pozdějších pracích Florian Znaniecki. Autoři se zajímají o rodinné rozpočty a obchod v obci, studují

¹) Lazarsfeld, P. F. (1931).

²) Údaje o tématech výzkumu jsou převzaty ze Společenskovědního archivu Konstanz Universität, SRN díky laskavosti Ilji Šrubaře, vedení univerzity i DAAD, kteří připravili a financovali studijní pobyt autora příspěvku v roce 1992.

³) Paul Lazarsfeld byl třikrát ženat: poprvé ve Vídni s Marií Jahodovou, podruhé s Hertou Herzogovou a potřetí s Patricií L. Kendallovou. Všechny byly jeho studentkami a později spolupracovnicemi a spoluautorkami. Viz [Sills 1979b: 411].

rodinný život, analyzují trávení volného času zaměstnaných i nezaměstnaných obyvatel obce, sledují, jakou roli sehrávají zájmové organizace, církve, spolky, politické strany. Velkou pozornost věnují průzkumu aspirací a životních plánů lidí poznamenaných krátkodobou i dlouhodobou nezaměstnaností i jejich rodin. Studie závěrem dochází k teoretickým závěrům o vlivu dlouhodobé masové nezaměstnanosti na společenský organismus, jímž je komunita - obec Marienthal. Apatie, nedostatek plánů do budoucna, ale zároveň zachování šancí pro děti, to jsou nejvýraznější prvky životní situace zjištěné u nezaměstnaných obyvatel Marienthalu.

Marienthal je dodnes slavnou studií. Dokazuje, že v Evropě probíhaly na počátku třicátých let výzkumy svou kvalitou srovnatelné s americkými pracemi chicagské školy nebo Lyndových *Middletownem*. Byla v ní využita celá řada metod a technik, které bývají dnes zařazovány pod označení „kvalitativní metody zkoumání“. Byly zde však použity také techniky, jejichž smyslem bylo získat reprezentativní, statisticky zpracovatelné údaje. Vedoucím týmu byl Lazarsfeld, a i když závěrečné práce při sestavování publikace ležely větší měrou na jeho spolupracovnících Marii Jahodové a Hansi Zeiselovi, jeho podíl na projektu je všeobecně uznáván jako podstatný.⁴

Lazarsfeld začal svou výzkumnou dráhu ve Vídni jako aplikovaný psycholog a ještě více jako matematik, statistik. V týmu Charlotty Bühlerové se uplatnil jako analytik. Přinesl sem metody používané v přírodních vědách. Statistické metody užíval ve své práci. Ale nejen to. Také jedna z jeho prvních publikací je učebnice statistiky pro pedagogy. Vydává ji v roce 1929 v Jeně. Byla to vlastně jedna z prvních prací toho druhu na kontinentě.⁵ [Lazarsfeld 1929]. Porovnáme-li situaci v Rakousku a Německu s podmínkami v USA, podmínky se příliš nelišily. Úroveň statistického zpracování sociologických výzkumů koncem dvacátých let byla také tam nízká. Vyšly některé práce a příručky věnované tomuto tématu.⁶ Zpracování dat statistickými postupy však nebylo zdaleka běžné a největší úspěch dosud slavily práce založené na kvalitativní analýze, jako bylo nesmrtelné dílo Thomase a Znanieckého *The Polish Peasant in Europe and America* a případové studie věnované studiu města nebo komunity, tj. práce chicagské školy a Lyndových *Middletown*.⁷

Za této situace Lazarsfeld hledal své vzory, kde se dalo. Jak vyplývá z některých pasáží Marienthalu, patrně četl „Polského sedláka“, velice blízký mu byl Lyndových *Middletown*, inspiruje se u prací z historie sociografie. Počátky sociologické výzkumné práce později spatřoval v pracích a průkopnickém snažení belgického statistika a

⁴) Jahoda, Marie - Lazarsfeld, P. F. - Zeisel, H.: Die Arbeitslosen von Marienthal (1933).

⁵) Lazarsfeld, P. F. (1929).

⁶) Mills, F. C.: Statistical Methods 1924; Chaddock, R.: Principles and Methods of Statistics 1925; Chapin, F. Stuart: Field Work and Social Research 1920; Chapin, F. Stuart: The Statistical Redefinition of a Societal variable. AJS 30 (1924/25), 154-171.

⁷) Thomas, W. I. - Znaniecki, F.: The Polish Peasant. Chicago, 1918-1920; Lynd, R. S.-Lynd, H.: Middletown 1929; Anderson, N.: The Hobo: The Sociology of Homeless Man. Chicago, Uni Chi Press 1923; Park, R. E.-Burgess, P.: The City. Chicago, Un.Chi.Pr. 1925; Thrasher, F. M.: The Gang. Chicago, Uni Chi Press 1927; Wirth, L.: The Ghetto. Chicago, Uni Chi Press 1928; Zorbaugh, H. W.: The Gold Coast and the Slum. Chicago, Uni Chi Press 1929; Shaw, C. H.: The Jack-Roller: A Delinquent Boy's Own Story. Chicago, Uni Chi Press 1930.

přírodního i sociálního vědce Adolpha Quételeta, také však uznával zásluhy Fréderica Le Playe, Maxe Webera, autorů chicagské školy a dalších.⁸

Již ve Vídni si Paul Felix Lazarsfeld vytkl za cíl vytvořit profesionální výzkumný ústav, jehož cílem by bylo empiricky zkoumat společenské jevy, sbírat prakticky využitelné poznatky, ale zároveň také postupně, kumulativně budovat sociologickou vědní disciplínu obohacováním souboru jejích poznatků a teorií. Ve výzkumu trhu si kladl náročnější než jen běžné otázky týkající se vztahu nabídky a poptávky. Zkoumal vliv masových komunikačních prostředků, působení reklamy, vzájemné ovlivňování postojů jednotlivých členů rodiny například při výzkumu návštěvnosti kina. Je možno říci, že stál v počátcích motivačního výzkumu.⁹

3. Studijní pobyt v USA, první Lazarsfeldovy kontakty

Lazarsfeldovi životopisci se shodují v úsudku, že to byly právě výsledky práce při výzkumu Marienthalu, které upozornily na Lazarsfelda evropského zástupce Rockefellerovy nadace v Paříži a způsobily, že mu byla jako jednomu z devíti účastníků z Evropy nabídnuta dlouhodobá studijní cesta po amerických univerzitách.¹⁰

V listopadu 1932, uprostřed činnosti, úspěšné a mnohostranné výzkumné práce v institutu, získává Paul Lazarsfeld Rockefellerovo stipendium na roční pobyt v USA. V září roku 1933 přijíždí do USA, nejprve na rok, později pobyt o rok prodlužuje. V USA se projevuje jako mimořádně nadaný, přizpůsobivý a učenlivý postgraduální student. Seznamuje se s nezvykle velkým počtem výzkumníků na univerzitách po celých Spojených státech. Sám o tom ve své autobiografii po letech píše,¹¹ že se vždy snažil zapojit do práce výzkumného týmu a naučit se jeho stylu práce, přiučit se něčemu novému. Navštěvuje Gordona Allporta, Otto Klineberga a Goodwina Watsona, výzkumníky, kteří na psychologickém kongresu v Německu v roce 1932 projeví zájem o jeho výzkum Marienthalu.¹²

Začíná ve Washingtonu, kde je v té době ustavena výzkumná skupina pro řešení problémů nezaměstnanosti. Zde se seznamuje se skupinou sociologů, kteří působí v té době jako vládní poradci pro otázky nezaměstnanosti a kteří také pro svou empirickou orientaci tvoří později jádro skupiny, která zakládá Sociologickou výzkumnou společnost a má významný vliv v Americké sociologické společnosti. Na shromážděných datech se mu podařilo dokázat, že na výši nezaměstnanosti nemá rozhodující vliv formální stupeň dosaženého vzdělání, ale věk pracovníka. Tímto odhalením nepravé korelace mezi vzděláním a nezaměstnaností si získává respekt skupiny expertů. Spolupracuje s nimi ještě jednou, na jaře 1934 v Chicagu při vícerozměrných statistických analýzách týkajících se nezaměstnanosti.¹³

Lazarsfeld se v USA zaměřuje zejména na metody sociologického zkoumání. Cestuje za Lutherem Fryem, autorem učebnice metod sociologického výzkumu, na

⁸ Viz Lazarsfeld (1958b, 1961, 1962); Lazarsfeld-Oberschall (1965); Landau-Lazarsfeld (1968); Zeisel, H.: *Toward a History of Sociography* In: Marienthal (Afterword) 1971: 99-125.

⁹ Za zvláště inspirující v tomto kontextu je třeba považovat Lazarsfeldovu stat' *The Art of Asking Why* (1935a).

¹⁰ Lazarsfeld, P. F. (1975b: 152).

¹¹ Lazarsfeld, P. F. (1975b: 174, 175, 220).

¹² Lazarsfeld, P. F. (1975b: 169-170).

¹³ Lazarsfeld, P. F. (1975b: 170).

Univerzitu v Rochestru a účastní se zde výuky i výzkumu. Protože se stále ještě nepovažuje za sociologa, tak ani návštěvu Chicaga nevyužívá k bližším kontaktům se sociology. Přijel naopak za Arthurem Kornhauserem, specialistou v oblasti aplikované psychologie. Při práci na projektech Psychologické korporace (PSC) se seznamuje s Rensisem Likertem. V oblasti aplikované psychologie spolupracuje s Johnem Jenkinsem, s nímž stráví léto roku 1934 v Ithace. Významnou vazbu si vytváří ke Kolumbijské univerzitě a zvláště k osobě Roberta Lynda, který se pro něj pro příštích nejméně deset let stává v Americe rozhodující autoritou, oporou i tichým sympatizantem.¹⁴

Pro další kontakty Paula Lazarsfelda byla významná též spolupráce s Percivalem Whitem v rámci právě založeného Amerického marketingového sdružení. Autorsky se Lazarsfeld podílel na několika kapitolách příručky technik marketingového výzkumu.¹⁵ Právě jedna z kapitol, jež napsal Lazarsfeld, byla později označena za podstatný příspěvek k počátkům motivačního výzkumu v USA. Později při rozhodování o tom, komu bude svěřen rozsáhlý výzkum rozhlasu, byla tato účast a spolupráce Lazarsfeldovi k dobru.¹⁶

Během druhého roku svého pobytu v USA strávil Lazarsfeld dva měsíce na Univerzitě v Pittsburgu ve výzkumném ústavu obchodu u Davida Craiga a účastnil se zde celé řady menších projektů v oblasti výzkumu trhu a motivace. Nedlouho před koncem platnosti svého stipendia, na jaře roku 1935, se Lazarsfeld rozhoduje pod vlivem politického vývoje v Rakousku i v celé Evropě k emigraci. Léto 1935 stráví návštěvou svých blízkých v Rakousku a o vstup na území USA musí po vypršení svého stipendia znovu požádat. David Craig mu zajišťuje potřebné oficiální pozvání k dalšímu pobytu v USA. I když původně přislíbené zaměstnání Lazarsfeld nakonec nezíská, udělené americké vízum využije a posledních 150 dolarů stipendia utrací za lodní lístek do Ameriky.¹⁷

4. Definitivní odchod z Vídně, emigrace - Newark University

Možnost obživy i cestu k profesionálnímu uplatnění v univerzitní kariéře ve Spojených státech Lazarsfeldovi však nezajistil David Craig, který jej do USA pozval, ale až Robert S. Lynd. Když se dozvěděl o tom, že Paul si přeje zůstat v USA, napsal mu v říjnu 1935 o možnosti zpracovat 10 000 sebraných dotazníků pro Státní správní úřad pro mladistvé v Essexu v New Jersey. Sociální úřad pro mládež sebral data o mladých lidech od 14 do 25 let a nyní hledal výzkumníka, který by je analyzoval. Rektor univerzity v Newarku Kingdon přijal Lazarsfeldovu nabídku a Lazarsfeld se již několik týdnů po svém návratu do USA pustil do práce.

Oficiální dopis rektora z 19. června 1936 znamená pro Lazarsfelda, který byl v té době přistěhovalcem bez prostředků, první stálé místo v USA. Lazarsfeldovi je nabídnuta roční smlouva s nevelkým platem 200 dolarů měsíčně s povinností kromě analýzy dat ještě vyučovat několik hodin na univerzitě. Dalších 200 dolarů měsíčního platu bylo

¹⁴) Lazarsfeld, P. F. (1975b: 170).

¹⁵) Lazarsfeld - Kornhauser (1935b), viz Neurath, P. (1988: 102).

¹⁶) Lazarsfeld, P. F. (1975b: 172-173); Za Lazarsfeldovy práce z oblasti motivačního výzkumu jsou považovány: The Psychological Aspect of Market Research, Harvard Business Review 12 (1934), pp. 54-71; The Art of Asking Why (1935a); Lazarsfeld - Kornhauser (1935b).

¹⁷) Lazarsfeld, P. F. (1975b: 179).

vázáno na další zdroje, které nezávisely přímo na škole. Důvodem, proč Lazarsfeld vděčně přijímá, nebyla jen jeho skromnost a omezený výběr. Věřil svému snu vybudovat výzkumný ústav podobný vídeňskému a nabízené místo k tomu poskytovalo jistou příležitost.¹⁸ Dohodl se s rektorem, že škola poskytne místnosti a že zřizovaný ústav nebude požadovat od univerzity finanční krytí, že si na sebe vydělá. Navíc měl institut poskytovat možnost praktického výcviku studentům a doktorandům vysoké školy. Zanedlouho této možnosti praktického tréninku využívají také studenti dalších amerických univerzit.¹⁹

Na podkladě svých kontaktů v oblasti výzkumu trhu a na základě zakázek oblastních a státních orgánů a úřadů se Lazarsfeldovi podařilo v letech 1935 a 1936 získat několik zakázek a při práci na nich soustředit základ výzkumné skupiny spolupracovníků.²⁰ V roce 1937 bylo již vypláceno studentům, doktorandům a dalším spolupracovníkům institutu měsíčně dohromady 1500 dolarů.²¹ Dostavil se také první významnější důkaz uznání ústavu. Rockefellerova nadace na jaře 1937 zařadila Lazarsfelda mezi adepty na získání místa vedoucího velkého výzkumného projektu v oblasti výzkumu masových komunikací.

5. Projekt výzkumu rozhlasu - Office of Radio Research

V roce 1936 připravovala Rockefellerova nadace výzkumný projekt sledující vliv rozhlasového vysílání na posluchače. Výzkum byl koncipován na popud psychologa Hadleye Cantrila z Princetonské univerzity a Franka Stantona, pracujícího v oblasti rozhlasu. Lazarsfeld pochopitelně měl zájem získat výzkumný projekt pro své výzkumné středisko v Newarku. Místo získává na doporučení Roberta Lynda.²² Lazarsfeld měl podle něj vhodné předpoklady pro vedení projektu: měl statistické i psychologické vzdělání, výzkumnou praxi i organizační schopnosti, zkušenost s akademickým i s komerčním výzkumem. Byl navíc jedním z mála výzkumníků, kteří již rozhlasové vysílání a jeho dopad na posluchače zkoumali. Ve vídeňském výzkumném středisku prováděl výzkumy pro Rakouské radio.²³

V létě 1937 Lazarsfeld při svém krátkém asi šestinedělním pobytu ve Vídni dostává telegram od Hadleye Cantrila, který mu nabízí místo ředitele Projektu pro výzkum rádia s šestitisícovým ročním platem a rozpočtem na dvouletý výzkum ve výši 67 000 dolarů. Ústředí projektu má být na Princetonské univerzitě a výzkumný tým má mít volnost volby výzkumných prostředků i konkrétních výzkumných problémů i možnost metodologického bádání.²⁴ Lazarsfeld požaduje, aby výzkumné práce byly z podstatné části prováděny jeho výzkumným centrem v Newarku a žádá využití projektu pro trénink studentů ve výzkumu. Místo ředitele získává a H. Cantrill a F. Stanton se stávají jeho dvěma náměstký. Formální centrum výzkumu zůstává v Princetonu, proto také dodnes slavný název „Princeton Radio Project“, výzkumné práce však bude provádět Lazarsfeldův výzkumný tým v Newarku.

¹⁸) Lazarsfeld, P. F. (1975b: 164-165).

¹⁹) Lazarsfeld, P. F. (1975b: 167).

²⁰) Výsledkem byla např. práce Lazarsfeld-Wyant (1937); Lazarsfeld, P. F. (1975b: 165-166).

²¹) Lazarsfeld, P. F. (1975b: 166).

²²) Lazarsfeld, P. F. (1975b: 180).

²³) Lazarsfeld, P. F. (1975b: 179).

²⁴) Lazarsfeld, P. F. (1975b: 180).

Projekt se rozbíhá na podzim, v září nebo říjnu 1937. Lazarsfeld se stává výzkumným pracovníkem Princetonské univerzity a jeho sepětí s projektem výzkumu rádia stále roste. V roce 1938 se přesouvá výzkumná aktivita a posléze i celé výzkumné středisko z Newarku natrvalo do New York City.

Po prvním roce práce uveřejňuje Lazarsfeld se svými spolupracovníky v roce 1939 v časopise *The Journal for Applied Psychology* monotematické číslo „Sešit pro výzkum rozhlasu“. Jsou zde shromážděny dosavadní výsledky výzkumné práce na projektu. O rok později vychází druhé takové monočíslo s názvem „Pokroky ve výzkumu rozhlasu“.²⁵ Lazarsfeld vzal v tomto období na sebe značný objem prací. Vede dále výzkumné středisko v Newarku a dokončuje výzkumné projekty, které zde započal před zahájením Princetonského projektu výzkumu rádia, řídí výzkumné práce tohoto rozsáhlého projektu a píše. Snad právě pro rozsah prací, které tehdy prováděl, a pro akutní nedostatek spolupracovníků, kterým by mohl některé práce svěřit, publikuje tehdy nejen pod svým jménem, ale i pod pseudonymem Elias Smith.²⁶

Ke konci dvouletého období, na něž se vztahoval rozpočet věnovaný Rockefellerovou nadací, bylo bezpodmínečně nutné předložit výsledky vynaloženého úsilí v sevřenější publikační podobě než jen jako soubor článků. Paul Lazarsfeld se rozhodl pro studii s názvem „Radio and the Printed Page“ (Radio a tisk). S velkým nasazením dokončuje knihu v termínu a předkládá ji přesně v den, kdy vypršela lhůta pro první dva roky projektu, 1. července 1939. John Marshall je spokojen a doporučuje Rockefellerově nadaci projekt dále financovat.²⁷

V létě 1939 přechází na žádost Roberta Lynda projekt výzkumu rádia na Kolumbijskou univerzitu do New Yorku. Tím zároveň začíná třicetileté období Lazarsfeldova vědeckého působení na této univerzitě. V té dobu již projekt sídlil v New York City, takže šlo spíše o potvrzení tendence, která se pod Lazarsfeldovým vedením projevovala již dlouhou dobu.

6. Kolumbijská univerzita: The Bureau of Applied Social Research

The Office of Radio Research at Columbia University (Středisko pro výzkum rozhlasu při Kolumbijské univerzitě) bylo od roku 1939 formálně přičleněno ke Kolumbijské univerzitě. Bylo však i nyní vázáno ke škole jen volně. Většinu prostředků na výzkumnou práci si opatřovalo z nadací a grantů mimo univerzitu. Jeden ze spolupracovníků Paula Lazarsfelda William Glaser trefně charakterizoval finanční pozici ředitele institutu: Co získal, byl spíše honební lístek, který mu povoloval honitbu na výzkumné zakázky.²⁸ Univerzita poskytla bývalou budovu lékařské fakulty, která nebyla spojena s areálem, v němž probíhaly přednášky, teprve mnohem později (v roce 1949) získal Lazarsfeldův ústav místo v dosahu univerzitního městečka.²⁹

Rok na to v roce 1940 se uvolňuje na Kolumbijské univerzitě místo řádného profesora. Spor o obsazení místa teoretikem nebo výzkumníkem vyřešilo vedení univerzity rozdělením řádné profesury. Tak získal P. F. Lazarsfeld mimořádnou profesuru pro empirický výzkum a R. K. Merton docenturu pro sociologickou teorii.

²⁵) Lazarsfeld (1939), Lazarsfeld (1940b), viz Lazarsfeld, P. F. (1975b: 195, 204, 223).

²⁶) Lazarsfeld, P. F. (1975b: 184, 221).

²⁷) Lazarsfeld, P. F. (1975b: 206-207).

²⁸) Neurath, P. (1988: 81).

²⁹) Sills (1979: 414).

Lazarsfeld si již dříve zvolil Mertona za svého náměstka ve výzkumném středisku a namísto mnohými očekávané vzájemné řevnivosti se mezi oběma rozvinula mimořádně vstřícná a plodná spolupráce, která trvala až do Lazarsfeldovy smrti.³⁰

Projekt pro výzkum rozhlasu po přenesení na Kolumbijsou univerzitu tvořil stále velkou část prací výzkumného centra řízeného Lazarsfeldem. Postupně však začalo středisko přijímat další a další výzkumné programy a s tím, jak se rozšiřoval jeho záběr, nazrál okamžik ke změně názvu. V roce 1944 přijala výzkumná instituce volně spojená s Kolumbijskou univerzitou název *The Bureau of Applied Social Research*. Koncem roku 1945 se výzkumný ústav poprvé stal formální součástí rozpočtu školy jako výzkumná jednotka fakulty pro graduační studium v politických vědách se stanoveným příspěvkem do rozpočtu z prostředků univerzity.³¹

Lazarsfeld přednášel na Kolumbijské univerzitě 30 let, od roku 1939 do roku 1969. Byl ředitelem výzkumného ústavu, který sám založil, od roku 1940 mimořádným profesorem, od roku 1949 vedoucím katedry sociologie a v polovině šedesátých let byl na počest zakladatele sociálního výzkumu belgického vědce Adolpha Quételeta jmenován řádným profesorem s titulem *Quetelet Professor of Social Science*.³² I když v pozdějších letech svého působení na Kolumbii přenechal pozici výkonného ředitele výzkumného střediska svým spolupracovníkům, i nadále jako zástupce ředitele měl významný vliv na chod institutu a byl velmi aktivní v jeho chodu. Vedl za tu dobu desítky doktorandů, vychoval stovky výzkumníků.³³

Za období třiceti let, které Lazarsfeld strávil výzkumnou i přednáškovou činností na Kolumbijské univerzitě, není možno nezmínit další významné výzkumné projekty, jež inicioval, jejichž byl autorem a které většinou vedl.

V letech 1940-1944 v rámci rozsáhlých zkoumání vlivu masových médií na formování názorů populace uskutečnil Paul Lazarsfeld spolu s Bernardem Berelsonem a Hazelem Gaudetem rozsáhlý výzkum formování volebního chování. V tomto šetření překročili výzkumníci tradiční rámec výzkumů veřejného mínění především způsobem položení výzkumné otázky. Nešlo totiž o to, kterého z prezidentských kandidátů občané a jejich zástupci zvolí nýbrž, jak se v procesu předvolební kampaně utvářejí jejich názory. Byl použit do té doby nepřilíživě frekventovaný způsob opakovaného dotazování stejné skupiny dotázaných - byla vyvinuta „panelová metoda“. Tento důležitý vklad do metodiky výběrových šetření, jehož autorství náleží především Lazarsfeldovi, umožnil soustředit pozornost na posloupnost významných vlivů při formování vědomí voličů. Značnou pozornost věnovali výzkumníci metodologické kontrole možných vedlejších účinků použitých výzkumných nástrojů. Panel respondentů byl doplněn několika kontrolními skupinami, které byly dotazovány vždy jen v jednom období volební kampaně. Výsledkem je dodnes slavná práce: *The People's Choice* (1944). Pokračováním tohoto výzkumného úsilí byly srovnávací průzkumy dalších prezidentských voleb, zakončené neméně významnou monografií: *Voting* (1954a).

V průběhu studia utváření volebních rozhodnutí formuloval Lazarsfeld dostatečně nosnou představu založenou na výsledcích dosavadních zkoumání: občané nejsou

³⁰) Neurath, P. (1988: 81).

³¹) Neurath, P. (1988: 81-82).

³²) Sills (1979: 415).

³³) Neurath, P. (1988: 83, 85).

ovlivňování masovými sdělovacími prostředky všichni stejnou měrou. Názory mnohých z nich nejsou formovány přímo. Již ve výzkumech volebního chování je formulován koncept „opinion leaders“ - vůdci veřejného mínění. K podrobnému zkoumání teze o významu určitých skupin osob při utváření názorů lidí Paul Lazarsfeld s Elihu Katzem uskutečnili další z výzkumných projektů kolumbijského Střediska aplikovaného výzkumu. V roce 1955 vydávají knihu *Personal Influence* (1955a). Vůdci veřejného mínění nejsou osoby jednoduše odhalitelné na základě povolání, sociálního postavení, příjmu nebo jiné jednotlivé sociální charakteristiky. Jsou to lidé z nejrůznějších sociálních vrstev a prostředí, lidé, kteří jsou ostatními vyhledáváni pro své znalosti a zkušenosti, zároveň osoby, které dovedou ostatním srozumitelně sdělit svůj názor, a také to často dělají. Nelze tedy počítat s tím, že rozhlas nebo tisk působí na obyvatele přímo, ale zpravidla a daleko významnější měrou právě prostřednictvím těchto vůdců nebo tvůrců veřejného mínění.

Bohatství projektů, jichž se Lazarsfeld přímo zúčastnil, bylo do značné míry poznamenáno také jeho metodologickými zájmy. Od roku 1941, prakticky po celou dobu, kdy byly Spojené státy ve válce, prováděl S. A. Stoufer s rozsáhlým týmem spolupracovníků výzkum americké armády. Také Kolumbijská univerzita se prostřednictvím svého Střediska aplikovaného sociálního výzkumu podílela na experimentech i na tvorbě výzkumných nástrojů pro tato šetření. Po druhé světové válce byla data systematicky zpracována do podoby objemné dvousvazkové publikace s názvem *Studies in Social Psychology in World War II. American Soldier I. a II.* Lazarsfeld nebyl členem autorského kolektivu těchto dvou dílů. Velmi významně však autorsky přispěl svými metodologickými statěmi do dvou dalších dílů, tentokrát převážnou měrou metodologicky orientovaných. *Measurement and Prediction* (1950a) bývá označováno jako čtvrtý díl Amerického vojáka. Je zde soustředěno velké bohatství zcela zásadních metodologických příspěvků z oblasti škálování. Lazarsfeld je autorem nebo spoluautorem řady z nich. Vycházejí zde především jeho studie k latentní strukturní analýze. Jakýmsi „pátým“ dílem Amerického vojáka je Lazarsfeldem a Mertonem uspořádané kompendium metodologických prací předních výzkumníků, kteří se podíleli na vyhodnocování dat z výzkumů prováděných za 2. světové války v americké armádě. Monografie *Continuities in Social Research: Studies in the Scope and Method of „The American Soldier“* (1950b) obsahuje větší počet Lazarsfeldových prací, nejen v bibliografii vybranou slavnou studií *Problems of Survey Analysis*, kterou napsal společně se svou ženou Patricií Kendallovou.

V padesátých letech, v době mccarthismu, Paul Lazarsfeld spolu s W. Thielensem vedl projekt zaměřený dovnitř vědecké komunity. Soustředili pozornost na vědecké pracovníky a univerzitní učitele po celých Spojených státech. Jejich cílem bylo analyzovat rozdílný vliv atmosféry strachu a podezírání na různé součásti univerzitní komunity. Výsledkem jejich práce byla monografie s názvem *The Academic Mind: Scientists in a Time of Crisis*. Z metodologického hlediska významnou součástí projektu byla kritická analýza validity dat získaných dotazováním, o niž požádali Davida Riesmana. Jeho kvalitativní výzkumná sonda dodala práci další rozměr, který zvýraznil její význam a podtrhl a zpřesil její výsledky (Riesman 1979).

V šedesátých a také v sedmdesátých letech se zabýval Paul Lazarsfeld aplikací sociologického výzkumu v mnoha oblastech životní a společenské praxe. Dokladem jeho účasti na těchto výzkumných projektech jsou mimo drobnějších prací dvě rozsáhlé kolektivní publikace: *The Uses of Sociology*. (Lazarsfeld, P. F. - Sewell, W. H. -

Wilensky, H. L. (eds.) (1967)) a *An Introduction to Applied Sociology*. (Lazarsfeld, P. F. - Reitz, J. G. - Pasanella, Ann K. (1975a).

Na Kolumbijské univerzitě působil Paul Lazarsfeld až do svého penzionování v roce 1969. Poslední léta svého života přednášel jako zasloužilý profesor na Pittsburské univerzitě. Zemřel uprostřed práce 30. srpna 1976. Teprve po jeho smrti v roce 1977 byl výzkumný ústav při Kolumbijské univerzitě rozšířen a přejmenován na Středisko pro sociální vědy (The Center for the Social Sciences).

7. Lazarsfeld - metodolog, učitel, historik a jeden ze zakladatelů empirického sociologického výzkumu

Lazarsfeld v průběhu 52 let aktivní výzkumné činnosti mezi lety 1925 a 1976 přispěl významnou měrou k poznání ve čtyřech oblastech předmětného sociologického výzkumu: ve výzkumu nezaměstnanosti, masové komunikace, volebního chování a vysokoškolského vzdělání [Sills 1979b: 415]. Svědčí o tom často citované knihy, v nichž se svými spolupracovníky shrnul významné výsledky, i mnohé stati, které vznikly v průběhu práce na nich.

Každé z témat, jimiž se Lazarsfeld zabýval, jej inspirovalo k použití metod a přístupů vhodných k řešení specifických problémů. Tak vznikly metodologické inovace, které přetrvaly dílčí výsledky a staly se trvalou součástí metodologické výbavy sociologů výzkumníků v daných oblastech bádání.

Jako metodolog se P. F. Lazarsfeld proslavil v celé řadě oblastí metod a technik sběru dat, při rozpracování strategie jejich analýzy i v obecné metodologii sociologického výzkumu. Vyjmenujme alespoň ty nejvýznamnější a mezi nimi i ty, na něž se někdy zapomíná:

- *Kombinace kvalitativních a kvantitativních výzkumných technik* (Marienthal 1930-1933);
- *Motivační výzkum* (The Art of Asking Why - 1935);
- *Sekundární analýza a použití „Program Analyzer“* (Výzkum rozhlasu 1937-1946);
- *Panelová technika sběru dat* (Princip a metoda - 1938, Výzkum formování volebního chování - 1940-1948);
- *Analýza latentní struktury - zdroj metodologických inovací* (Latent Structure Analysis - 1950-1968, logické a matematické základy LSA - 1950, pojmový úvod do LSA - 1954, popis ve sborníkové učebnici psychologie - 1959, aplikace LSA na ekologická data - 1965, monografie - 1968);
- *Spolutvůrce matematické sociologie* (Mathematical Thinking in the Social Sciences - 1954, Readings in Mathematical Social Science - 1966, metodologická úloha šestnáctipolní tabulky (16 fold table);

Jako učitel vchoval Lazarsfeld, jak již bylo uvedeno výše, stovky výzkumníků sociologů. Měl však celý život před sebou cíl, který se mu v úplnosti uskutečnit nepodařilo: projekt výzkumného a tréninkového centra pro sociology výzkumníky. V roce 1950 spolu s R. K. Mertonem předložili takový projekt na Kolumbijské univerzitě, ale ani tam, ani na jiných pracovištích bohužel nenašel tento ambiciózní projekt naplnění. (1950c) Snad nejvíce se mu blížily některé projekty inspirované Lazarsfeldem a uskutečněné v Evropě po druhé světové válce v Oslu a ve Vídni. Lazarsfeld však připravil projekt a editoval dvě učebnice - čítanky metodologie, které

ovlivnily způsob výuky metodologie v postgraduálních kursech nejen v USA ale i na evropských univerzitách. Jsou to světoznámé *The Language of Social Research* (1955b) a *Continuities in the Language of Social Research* (1972).

Lazarsfeld jako historik empirického sociologického výzkumu a inspirátor bádání v této oblasti se zasloužil o vytyčení základní osy, po níž se sociologie ve své výzkumné, teoreticko-empirické větvi rozvíjela a patrně jako první odhalil institucionalizaci empirického sociologického výzkumu jako nutný předpoklad uznání sociologického výzkumu coby rovnoprávného partnera výzkumným aktivitám ostatních společenských věd. O této jeho aktivitě svědčí heslo v encyklopedii věnované Adolphu Quételetovi, stať o Maxu Weberovi i jím inspirované práce Anthony Obershalla a Susanne Schadeové.³⁴

Práce věnované historii empirických sociologických výzkumů³⁵ se shodují v tom, že přiznávají Paulu Felixu Lazarsfeldovi zásluhy o institucionalizaci empirického sociologického výzkumu a sociologie jako rovnoprávného vědecko-výzkumného nástroje a jako vědní disciplíny, která se prosadila v teoretickém poznání i ve společenském rozhodování. Je příkladem dalším generacím sociologů svou houževnatostí, s níž zakotvil sociologii na vysokých školách, ve výzkumných ústavech i v povědomí široké veřejnosti.

Bibliografie vybraných prací P.F.Lazarsfelda

- 1929 *Statistisches Praktikum für Psychologen und Lehrer*. Jena, Gustav Fischer 1929.
- 1931 *Jugend und Beruf: Kritik und Materialien*. Jena, Gustav Fischer 1931.
- 1933 *Die Arbeitslosen von Marienthal: Ein Soziographischer Versuch über die Wirkungen langdauernder Arbeitslosigkeit*. - Jahoda, Marie - Zeisel, H. Leipzig, S. Hirzel, 1933. Vyd. v USA: *Marienthal. The Sociography of an Unemployed Community*. (1.vyd. Chicago, Aldine-Atherton 1971) (cit. 2. vyd. London, Tavistock 1974).
- 1935a *The Art of Asking Why. Three Principles Underlying the Formulation of Questionnaires*. *National Marketing Review* 1935, 1, pp. 32-45 (Reprinted in Lazarsfeld, P.F.: *Qualitative Analysis. Historical and Critical Essays*. Boston, Allyn & Bacon 1972.), p.183-202.
- 1935b *The Techniques of Market Research From the Standpoint of a Psychologist*. - Kornhauser A.W. New York, American Marketing Society 1935. (Reprinted in Lazarsfeld-Rosenberg: *The Language of Social Research*.) pp. 392-419.
- 1937 *Magazines in 90 Cities - Who reads what?* - Wyant, Rowena *Public Opinion Quarterly* Vol.1, No 4 October 1937, pp.29-41.
- 1939 *Radio Research and Applied Psychology*. Special issue of the „*Journal of Applied Psychology*“ 1939, 23, 1-219.
- 1940a *Radio and the Printed Page. An Introduction to the Study of Radio and Its Role in the Communication of Ideas*. New York, Duell, Sloan & Pearce 1940 (reprint edition New York, Arno Press and The New York Times 1971).

³⁴) Landau-Lazarsfeld (1968b); Lazarsfeld-Oberschall (1965); Oberschall, A. (1972); Oberschall, A. (1965); Schad (1972).

³⁵) Coleman, J. (1972), (1980); Kern (1982); Merton-Coleman-Rossi (1979); Merton-Riley (1968); Neurath (1986/87), (1988); Sills (1979); Oberschall (1965), (1972).

- 1940b *Progress in Radio Research*. Special issue of the „Journal of Applied Psychology“ 1940, 24, 661-870.
- 1941 *Radio Research 1941*. - Stanton, F. New York, Duel, Sloan and Pearce 1941.
- 1944 *The People's Choice. How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign*. - Berelson, B. - Gaudet, H. New York, Duel, Sloan and Pearce 1944, (cit. podle New York, Columbia Uni Press, 3. vyd. 1968)
- 1946 *The People Look at Radio*. - Fields, H. Chapel Hill, University of North Carolina Press 1946.
- 1948 *Radio Listening in America: The People Look at Radio - Again*. - Kendall, Patricia L. New York, Prentice-Hall 1948.
- 1950a *Measurement and Prediction: Vol.IV of Studies in Social Psychology in World War II. American Soldier* (Stouffer, S. A.-Guttman, L.-Suchman, E. A.-Lazarsfeld, P. F.-Star, Shirley A.-Clausen, J. A.) Princeton, Princeton University Press 1950.
- 1950b *Problems of Survey Analysis*. - Kendall, Patricia L. In: Merton, R. K. - Lazarsfeld, P. F. (eds.): *Continuities in Social Research: Studies in the Scope and Method of „The American Soldier“*. Glencoe, IL., The Free Press 1950.
- 1950c *A Professional School for Training in Social Research*. - Merton, R. K. (rukopis 1950, publikováno 1972) In: Lazarsfeld, P. F.: *Qualitative Analysis. Historical and Critical Essays*. Boston, Allyn & Bacon 1972. p. 361-391.
- 1954a *Voting. A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign*. - Berelson, B. - McPhee, W. N. Chicago, University of Chicago Press 1954, 2. vyd. 1968.
- 1954b *A Conceptual Introduction to Latent Structure Analysis*. In: Lazarsfeld, P. F. (ed.): *Mathematical Thinking in the Social Sciences*. New York, Russell and Russell 1954 (2. rev. vyd. 1969), pp. 349-387.
- 1955a *Personal Influence. The Part Played by People in the Flow of Mass Communications*. - Katz, E. Glencoe, Illinois, The Free Press 1955, (2. vyd. 1966).
- 1955b *The Language of Social Research. A Reader in the Methodology of Social Research*. Lazarsfeld, P. F. - Rosenberg, M. (eds.) New York, The Free Press 1955 (2. vyd. 1967).
- 1958a *The Academic Mind: Scientists in a Time of Crisis*. - Thielens, W. Jr. Glencoe, Illinois, The Free Press 1958.
- 1958b *Historical Notes on the Empirical Study of Action: An Intellectual Odyssey*. (rukopis 1958, publikováno 1972) In: Lazarsfeld, P. F.: *Qualitative Analysis. Historical and Critical Essays*. Boston, Allyn & Bacon 1972. pp. 53-105.
- 1961 *Notes on the History of Quantification in Sociology - Trends, Sources, and Problems*. Isis (1961), 52: 277-333. (Reprinted in *The Varied Sociology of Paul F. Lazarsfeld. (Writings Collected and Edited by Patricia L. Kendall)* New York, Columbia University Press 1982) pp. 97-167.
- 1962 *The Sociology of Empirical Social Research*. American Sociological Review 1962, 27, pp. 757-767 (Reprinted in Lazarsfeld, P. F.: *Qualitative Analysis. Historical and Critical Essays*. Boston, Allyn & Bacon 1972.) p. 321-340.

- 1965 *Max Weber and Empirical Social Research.* - Oberschall, A. R. *American Sociological Review* 30 (2) 1965: 185-199.
- 1966 *Readings in Mathematical Social Science.* Lazarsfeld, P. F. - Henry, N. W. (eds.) Chicago, Science Research Associates 1966 (2. vyd. Cambridge, Massachusetts, The M. I. T. Press 1968).
- 1967 *The Uses of Sociology.* Lazarsfeld, P. F. - Sewell, W. H. - Wilensky, H. L. (eds.) New York, Basic Books 1967.
- 1968a *Latent Structure Analysis.* - Henry, N. W. Boston, Houghton-Mifflin 1968.
- 1968b *Quetelet, Adolphe.* - Landau, D. In: *International Encyclopedia of the Social Sciences. Vol. XIII.* New York, Macmillan & Free Press 1968, pp. 247-257.
- 1972 *Continuities in the Language of Social Research.* Lazarsfeld, P. F. - Pasanella, Ann K. - Rosenberg, M. (eds.): New York, The Free Press 1972.
- 1973 *Main Trends in Sociology.* London, George Allen & Unwin 1973.
- 1975a *An Introduction to Applied Sociology.* - Reitz, J. G. - Pasanella, Ann K. New York, Elsevier 1975.
- 1975b *Eine Episode in der Geschichte der empirischen Sozialforschung.* In: Parsons, T.-Shils, E.-Lazarsfeld, P. F.: *Soziologie - autobiographisch. Drei kritische Berichte zur Entwicklung einer Wissenschaft.* Stuttgart, Ferdinand Enke Vrlg. 1975. S. 147-225.

HYNEK JERÁBEK vyučuje od roku 1990 jako odborný asistent na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy metody a techniky sociologického výzkumu. Dlouhodobě se zabývá problematikou měření ve společenských vědách, sociologickou metodologií a historií empirického sociologického výzkumu.

Literatura

- Batygin, G. S. 1990. „Remeslo Paulja Lazarsfel'da (vvedenije v naučnuju biografiju).“ *Vjestnik Akademii nauk SSSR* No. 8., s. 94-108.
- Capecchi, V. 1978. „Paul F. Lazarsfeld: A Link Between American and European Methodology.“ *Quality and Quantity* 12: 239-254.
- Coleman, J. S. 1972. „Paul Lazarsfeld's Work in Survey Research and Mathematical Sociology.“ In *Qualitative Analysis. Historical and Critical Essays*, ed. by P. F. Lazarsfeld. Boston: Allyn & Bacon.
- Coleman, J. S. 1980. „Paul F. Lazarsfeld. The Substance and Style of His Work.“ Pp. 153-174 in *Sociological Traditions from Generation to Generation. Glimpses of the American Experience.* Ed. by R. K. Merton and Matilda W. Riley. Norwood, NJ: Ablex Publ. Co.
- Einstein, A. 1930. „Johann Kepler.“ *Frankfurter Zeitung*, 9. 11. 1930.
- Glock, C. Y. 1979. „Organizational Innovation for Social Science Research and Training.“ Pp. 23-36 in *Qualitative and Quantitative Social Research. Papers in Honor of Paul F. Lazarsfeld.* Ed. by R. K. Merton, J. S. Coleman, and P. H. Rossi. New York: The Free Press.
- Jahoda, Marie 1979. „PFL: Hedgehog or Fox?“ Pp. 3-9 in *Qualitative and Quantitative Social Research. Papers in Honor of Paul F. Lazarsfeld.* Ed. by R. K. Merton, J. S. Coleman, and P. H. Rossi. New York: The Free Press.
- Kern, H. 1982. *Empirische Sozialforschung. Ursprünge, Ansätze, Entwicklungslinien.* München: Verlag C. H. Beck.

- Merton, R. K. 1979. „Remembering Paul Lazarsfeld.“ Pp. 19-22 in *Qualitative and Quantitative Social Research. Papers in Honor of Paul F. Lazarsfeld*. Ed. by R. K. Merton, J. S. Coleman, and P. H. Rossi. New York: The Free Press.
- Merton, R. K., M. W. Riley 1968. *Sociological Traditions from Generation to Generation. Glimpses of the American Experience*. Norwood, NJ: Ablex Publ.
- Mills, C. W. 1969. *Sociologická imaginace*. Praha: Mladá fronta.
- Neurath, P. 1979. „The Writings of Paul F. Lazarsfeld: A Topical Bibliography.“ Pp. 365-387 in *Qualitative and Quantitative Social Research. Papers in Honor of Paul F. Lazarsfeld*. Ed. by R. K. Merton, J. S. Coleman, and P. H. Rossi. New York: The Free Press.
- Neurath, P. 1986. „Das Paul F. Lazarsfeld Archiv an der Universität Wien. Vorgeschichte, Gründung, Bestände und Pläne.“ *Österreichisches Jahrbuch für Kommunikationswissenschaft* 4 (Sonderdruck): 131-155.
- Neurath, P. 1988a. *Die veröffentlichten und nichtveröffentlichten Schriften von Paul F. Lazarsfeld (1901-1976). Eine nach Hauptthemen geordnete Gesamtbibliographie*. Wien: Wiener Institut für sozialwissenschaftliche Dokumentation und Methodik (WISDOM), Jg. II, Heft 1, S. 6-64.
- Neurath, P. 1988b. „Paul Lazarsfeld und die Institutionalisierung empirischer Sozialforschung: Ausfuhr und Wiedereinfuhr einer Wiener Institution.“ S. 67-105 in *Exil, Wissenschaft, Identität. Die Emigration deutscher Sozialwissenschaftler 1933-1945*, Hsg. I. Srubar. Frankfurt: Suhrkamp.
- Oberschall, A. 1965. *Empirical Social Research in Germany*. The Hague: Mouton & Co.
- Obershall, A. (ed.) 1972. *The Establishment of Empirical Sociology: Studies in Continuity, Discontinuity and Institutionalization*. New York, Evanston: Harper & Row Pbls.
- Platt, Jennifer 1986. „Stouffer and Lazarsfeld: Patterns of Influence.“ Pp. 99-117 in *Knowledge and Society: Studies in the Sociology of Culture Past and Present*, Vol. 6, JAI Press Inc.
- Riesman, D. 1979. „Ethical and Practical Dilemmas of Fieldwork in Academic Settings: A Personal Memoir.“ Pp. 210-231 in *Qualitative and Quantitative Social Research. Papers in Honor of Paul F. Lazarsfeld*. Ed. by R. K. Merton, J. S. Coleman, and P. H. Rossi. New York: The Free Press.
- Schad, Susanne P. 1972. *Empirical Social Research in Weimar-Germany*. Paris, The Hague: Mouton.
- Selvin, Hanan C. 1979. „On Following in Someone's Footsteps: Two Examples of Lazarsfeldian Methodology.“ Pp. 232-244 in *Qualitative and Quantitative Social Research. Papers in Honor of Paul F. Lazarsfeld*. Ed. by R. K. Merton, J. S. Coleman, and P. H. Rossi. New York: The Free Press.
- Sills, D. L. 1979a. „Publications about Paul F. Lazarsfeld: A Selected Bibliography.“ Pp. 389-393 in *Qualitative and Quantitative Social Research. Papers in Honor of Paul F. Lazarsfeld*. Ed. by R. K. Merton, J. S. Coleman, and P. H. Rossi. New York: The Free Press.
- Sills, D. L. 1979b. „Lazarsfeld, Paul F.“ Pp. 411-427 in *International Encyclopaedia of the Social Sciences. Biographical Supplement. Vol. 18*. New York, London: Free Press.
- Zeisel, H. 1979. „The Vienna Years.“ Pp. 10-15 in *Qualitative and Quantitative Social Research. Papers in Honor of Paul F. Lazarsfeld*. Ed. by R. K. Merton, J. S. Coleman, and P. H. Rossi. New York: The Free Press.

SOCIOLÓGIA

Časopis Sociologického ústavu SAV

vychádza 6 krát ročne vo Vydavateľstve SAP spol. s r. o.
Ročné predplatné 174.- SK, jednotlivé čísla 29.- SK, rozsah 96 s.
ponúka vážnym záujemcom

* teoretické štúdie, sociologické eseje, interpretácie sociologických výskumov, rozhľady, dokumenty z histórie slovenskej sociológie, správy a informácie o sociológii u nás i v zahraničí, recenzie a anotácie sociologickej literatúry,

* z oblasti politického a občianskeho života, ekonomickej a sociálnej transformácie, sociologických problémov práce a podniku, zamestnanosti, sociálnej patológie, mesta a vidieka, rodiny a mládeže, duchovného života a verejnej mienky.

Číslo 1-2/1993

J. Bunčák: *Slovensko - spoločnosť v rekonštrukcii*. J. Schenk: *Teória sociálnej entropie*. J. Pichňa: *Autoregulácia spoločenského systému*. M. Sloboda: *Tradícia a integrita spoločenských útvarov*. J. Karásek: *K otázke hraníc chudoby obyvateľstva SR*. D. Alijevová: *Súčasná sociológia každodennosti*. Z. Kusá: *Garfinkelov "Rušivý experiment" vo výuke sociológie*. S. Buchta: *Politická dôvera občanov k miestnej samospráve a sociálne charakteristiky ich politickej participácie*.

Číslo 3/1993

C. Wallace: *Koncepcia občianstva v súčasnej svetovej sociológii*. J. Stena: *Občan v postkomunizme*. R. Roško: *Pripravenosť občanov Slovenska na demokraciu*. O. Plávková: *Mobilizačný potenciál občianskeho združovania na Slovensku*. L. Macháček: *Združovací potenciál občanov SR*. M. Čambáliková: *Občan SR v zrkadle dimenzie negociačnosti*. L. Turčan: *K recepcii komunitarizmu v súčasnej slovenskej spoločnosti*. B. Búzik: *Od roly občana k občianskej spoločnosti?*

Číslo 4-5/1993

V. Krivý: *Sociokultúrne pozadie problémov transformácie na Slovensku*. S. Szomolányi: *Formovanie politických elít na Slovensku*. J. Pašiak: *Socio-priestorová situácia na Slovensku*. P. Gajdoš: *Lokalizmus a regionalizmus v sociopriestorových súvislostiach regionálneho vývoja SR*. L. Falt'an: *Formovanie a perspektívy lokálnej územnej samosprávy*. J. Bunčák - V. Harmádyová: *Transformácia sociálnej štruktúry*. I. Radičová: *Sociálny potenciál podnikavosti a prijímanie ekonomickej reformy*. V. Bačová - A. Zef'ová: *Etnické menšiny na Slovensku*.

Číslo 6/1993

D. Bertaux: *Sociálne genealógie komentované a porovnávané*. Z. Konopásek - E. Stehlíková: *Chcete po mně něco nepředstavitelného*. Z. Kusá - Z. Tírpáková: *O rozhodovaní sa pre dráhu súkromného podnikania*. T. Rener: *Biografická metóda v skúmaní sexuálnej štruktúry každodenného života*. O. Šmídová: *Byty za (post) totalitu*. M. Disman: *Moje SAMI SEBE: velice osobní epistemologie projektu*. A. Brešar: *Sociálne genealógie a rodinné histórie*. R. Maľová: *Použitie životných histórií pri skúmaní roľníckeho obyvateľstva*.

Objednávajúte si aj Vy na adrese:
Sociologický ústav SAV, Klemensová 19, 813 64 Bratislava
Tel.: 07-326321, Fax: 07-361312